

VZESTUP A PÁD KUTROLFU
(kunsthistorická groteska)

V dnes již zaniklé sklárně hraběte Sporecka (stávala na dvoře kukuského zámku – začouzené stavení, hrdý štít s nápisem „U skleněného vzduchu“ nad vraty) na počátku XVIII. století mistr Hiralld Sassus (? - 28. 12. 1738) foukal tajuplné nádoby.

Věčné spory s jezuitu o komín: Sporek poručil postavit pec v podobě cihlového obra, ohnutého tolik prudce, že hlava čouhá mezi lýtky. Do otevřených úst se přikládalo dřevěné uhlí, zatímco dým vycházel špičatou řítí. Jezuité mu vytýkali neuctivý postoj i to, že jim štiplavý kouř zatemňuje oblohu.

„Proč jiným?“ tázali se trpce v stížnosti královéhra-deckému biskupovi, „dává sklo čirost, zatímco nám kalnotu?“

Sporek odpověděl slavným dvojverším:

*By prsa hrála hada, had musí prsa mrazit – zlo
bývá dobrem potrestáno, zlem dobro odměněno zas,*

a také posměšným argumentem:

„Pohoršují-li vás hýždě, nestěžujte si na dým – po-
kud je tak hustý, jak tvrdíte, nemůžete skrz něj zírat.
A naopak.“

Ze všech Sassových výtvorů dosáhl největšího věhlasu předmět zvaný kutrolf. Žádný z původních kutrolfů se nezachoval, takže naše znalosti vycházejí pouze ze studia koktavých, šeptajících či zcela němých napodobenin, vyrobených kolem r. 1848 sklárny v Orlických horách pro hraběte Bakunina (jako suvenýr hostům Slovanského sjezdu).

Kutrolf tvoří dvě lahvičky, jedna z čirého a druhá z černého skla, jejichž hrdla jsou navzájem propletena složitou šroubovicí. Pokud nádobky naplníme vodou či jinou tekutinou (v deníku J. E. Purkyně nalezneme záznamy o pokusech se rtutí, mlékem i lidskou krví – slavný vědec odhalil pozoruhodné rozdíly v rychlosti, výšce a plynulosti výsledného zvuku, podrobnější popis však přesahuje rámec této úvahy) a kutrolf obrátíme vzhůru nohama, tekutina hrdly vyteče, přičemž zřetelně zazní zvuk, jako kdyby sytý mužský hlas řekl slovo „kutrolf“ (s mírným hornoněmeckým přízvukem). Jediným známým účelem kutrolfu je tedy to, že tekutina, zakřivená spletenými hrdly, vyteče se zaklokotáním, které připomíná slovo. Slovo kutrolf ovšem v žádném známém jazyce nemá jiný význam nežli označení věci, která při vylévání pronese slovo kutrolf.

Slovo kutrolf označuje (a tím vytváří) jen a jen předmět kutrolf, předmět kutrolf zase vytváří jen a jen slovo kutrolf.

Snad právě vznik průmyslu, zhotovujícího zhmotnělé názvy (platonický výrobní způsob), způsobil konečné zhroucení feudálního řádu.

Vidíme, že slovo a jeho hmotný odraz (opět v platonickém smyslu) jsou vzájemně spleteny jako dvě skleněná hrdla, jako tajemné a výhružné rozmnožování se zrcadel, postavených naproti sobě.

V tomto smyslu musíme chápat myšlenku kutrolfu jako hrdinnou metafysickou vzpuru: Jestliže (podle židovskokřesťanské tradice) Bůh zasadil vinici vesmíru semenem slova, pak Sassus obrátil Stvoření naruby: Vylisoval z révy vesmíru mošt slova.

Člověk myslí jako oboustranný závit: Každé vzepětí ducha jej současně noří do tragických hlubin. Sassus, aškenázský žid, začal skrze kutrolf pochybovat o víře svých předků a přestoupil ke křesťanství. Píše si do deníku:

„Hledám Boha, jenž mne vykoupí z touhy rouhati se!“

Ani Ježíš však neuhasí jeho teologickou (i teleologickou) vzpurnost a na jaře 1732 Sassus přijímá islám. Je ihned zatčen jako turecký špión a propuštěn až zásluhou intrik svobodných zednářů, pro něž kutrolf představoval symbol podobně dvojlomný jako kříž křesťanů (= ohavnost, potupný nástroj poprav y Krista a zároveň ozdoba [předmět, *jenž* je možno i *jímž* je možno se *zdobit*]).

Sassova soukromá posedlost, která jej nutila s vírou v Jediného boha jako na lodi brázdít po proudu světových náboženství, brzy nakazila celé dějiny.

Hypotézu, že kutrolf byl příčinou Velké francouzské revoluce, musíme odmítnout jako příliš smělou, ale Mommsenův názor, že právě on inspiroval

Reného Descarta k sepsání Rozpravy o metodě, lze doložit.

V 30. letech XVIII. věku zaznamenáváme největší rozmach kutrolfů, nemohou chybět v žádném salónu, jsou na ně skládány ódy i pamflety, Leopold Mozart dokonce komponuje kantátu „Kutrolfinum“.

Anonymní žertovné oratorium „Spor kutrolfů“ (1736) nás zaujme hned ze dvou hledisek:

1) jak dokázal (z dnešního hlediska) neúnosně jednotvárný děj bavit prostý lid natolik, že např. v hispánském kulturním okruhu na několik desetiletí zastínilo býčí zápasy,

2) tím, že předznamenalo jisté postupy moderního dramatu.

Posuďte ostatně sami na příznačném úryvku (z 5. dějství):

1. kutrolf: *kutrolf*

2. kutrolf: *kutrolf*

3. kutrolf: *kutrolfkutrolfkutrolf*

(Opona)

Na objednávku falckého kurfiřta Sassus buduje obrovský deseticientový kutrolf proti Turkům, který vydává ohlušující řev. Zároveň se snaží odhalit opačný princip, kdy by lidským hlasem bylo lze čerpat vodu. Na vrcholu slávy však přichází pád.

Se smrtí hraběte Sporecka zaniká i sklárna, mistr Sassus snad nešťastnou náhodou (avšak pravděpodobně úmyslně) upadne do pánve plné taveniny a jeho

mrtvola (i s ošatkou jablek, jež nesl a upustil, sklem navždy zamrzlých v pádu) je pohřbena zalitá do velkého bloku křišťálu.

Jezuité triumfují a tajemství výroby kutrolfu upadá v zapomnění.

Zůstala jen lidová pověst (kterou ještě po více než stu letech na jaroměřsku zaznamenala Němcová) o čarodějném hrnčíři, který „řečnil do hrnce a ucha mu odpovídala“.

Rozhodně je zajímavé, že předmět, jemuž se v oné době připisovala taková důležitost, že sám Kant napsal: „Nebe vyhasne, mravní zákon pomine, ale kutrolf bude navždy hlásat triumf lidství,“ dnes, po pouhých dvou a půl staletích, již nikdo nezná.

Možná je to dobře, princip kutrolfu mohl pro nás znamenat stejnou zkázu jako princip kola pro indiánské civilizace.

Snad jej stačilo přejmenovat.